

PAPÍRSZELETEK

N É M E T H I S T V Á N

Itt a város szélén, sétatím színhelyén, találhatók még utcák, amelyeken véges-végig földszintes családi házak sorakoznak. Azért mondom, hogy találhatók még, mert nem sokáig lesznek találhatók. Máris itt vannak a vállalkozók, fölvásárolják a családi házakat, lebontják őket, s helyüket holnap már többemeletes épületek foglalják el. Ezekben adnak cserében lakást, lakásokat azoknak, akik eddig másfajta szomszédságot ismertek és szottak meg, mint amilyen az új helyükön, két emelet s két falszomszéd között vár rájuk. Persze központi fűtéssel s mindenféle kényelemmel ellátva. De vajon a nyugalmukat megtalálják-e majd ott? A közös lépcsőház alkalmas lesz-e olyan jószándéki kapcsolatok megteremtésére, ápolására, amilyen ott alakulhatott ki, ahol minden áldott nap eljárhattak egymás háza előtt, átszólhattak egymáshoz a közös kerítés felett, láthatták, gyönyörködhettek, esetleg irigykedhettek a szomszéd veteményes- és virágoskertjében, ahol valóban kialakulhatott a jószomszéd-ság, mert az embereket nem választották el egymástól olyan ketrecrefalak, mint a tömblakásokban élőket? A nyitottságot, az egymás felé való fordulás természetes kényszerét itt a bezárkózás, az egymástól való teljes elszigetelődés kényszere váltja fel; itt csak falszomszédaik lesznek, akikkel ugyan mindennap találkoznak a lépcsőházban, arra azonban semmi kedvük se lesz, hogy közelebről is megismerkedjenek egymással. Hiszen azt se tudják a szomszédról, hogy miféle ember. Talán valami igazgatóféle. Mindig egy nagy kocsi jön érte s az is hozza haza.

Én, mint régi ktreclakó, már belefásultam ebbe. Nem ülhetek ki az ajtóm elé egy sámlira, hogy odavárjam a szomszédomat is. A ház elé se, mert megcsodálna minden lakó. Mind a száz vagy százötven, mert harmincöt év után se tudom, hányan vagyunk összezsúfolva a kilenc emeletünkön. Az azonban biztos, hogy egy jó falusi utca kitelne belőlünk. Huszonöt családi házzal az egyik, ugyanannyival a másik oldalán. Ahol nem csak az elülső, még a hátsó szomszédunkat is ismernénk; ismernénk külön-külön minden lakóházat a lakóival s a lakók nevével, természetével együtt, meg tudánk mondani a tájékozatlan vidékinek, hogy a Török János, akit keres, az utca másik oldalán a tizenötben lakik, de aligha találja őket otthon, mert a szenttamási vásárra mentek. Az már nem valószínű, hogy ha ez az utca városban lenne egy villanegyedben, ilyen „mindentudó” utca lenne.

Nem ülhetek ki tehát sem az ajtónk, sem a házunk elé, így aztán nem marad más hátra, mint az ögyelgés. Jó ideje ögyelgek már ugyanazokban az utcákban, de csak mostanában kezdek ráérezni, hogy miért mindig ugyanazokban. A még álló, földszintes családi házak végett. Mintha jobban esne a séta azok előtt, mint a sugárút emeletes lakótömbjei alatt. Pedig ezek a házak többnyire már vedlettek, kopottak, öregek, hullik róluk a vakolat, némelyiknek az ablaka bevakult, bepókhálósodott, másiknak a kerítése kidőlt, ritka közöttük az olyan, mint az, amelyik fölújítva, hófehérre meszelve büszkén viseli homlokán születése évszámát, az 1928-at.

Igen, mintha a részvét irányítaná errefelé a lépteimet. Ezek a valamikor bizonyára barátságos, takaros emberi fészkek beletörődve, tehetetlenül várják sorsuk beteljesülését. Holnap ideérnek a buldózerek, fellökik őket s a helyükön egykettőre felemelik a színes, tetszetős ktreházakat, amelyeknek az ablakain át csak akkorácska égdarab mutatkozik meg, mint a tenyered, amibe, ha mindenedet elvesztetted, beletemetheted fáradt arcodat.

*

Adjál néhány dinárt – nyújtja a tenyerét a kéregető kislány, aki már nem *kér*, hanem *követel*. A könyörgés helyett már-már rádparancsol. De ahol ő él s ahogy ő él, az ilyen magatartásbeli árnyalatok nem számítanak. Egy pillanatra megállok, s alig lepezett indulattal kérдем: – Egy elég

lesz? – Máris elfordul tőlem, talán nem is a felkínált „összeget” kevesse, hanem a hangom miatt, ami bizonyára sértette az önérzetét. Továbbhaladva hamar lecsillapodom, belátom, hogy nem kellett volna úgy viselkednem, ahogy viselkedtem, egy pillanatra megmozdul bennem valami, hogy vissza kéne fordulnom, s a kislány kezébe nyomnom egy ötöst vagy egy tízest, de nem, loholok tovább, kerüljek minél hamarabb minél messzebb a helytől, ahol az előbb megszegyenítettem vagy megaláztam valakit, egy koldust, aki betanított szöveggel állítja meg a dolguk után rohanó embereket az utcán. De ha a helyszíntől sikerült is gyorsan elillannom, az ott támadt rossz érzésem belémakaszkodott, mint kutya szőrébe a bogáncs, és mint hasonló esetek után, most is egész nap az a meddő gondolat foglalkoztatott, nyugtalanított, gyötört, bosszantott: miként tehetném jóvá az egészet? Legkönnyebben talán úgy, hogy legközelebb egy húszast adnék a kéregető kislánynak, aki ugyan aligha jegyezhetett meg magának, de én őt magamnak igen, s ezzel le volna tudva minden. Mily egyszerű is lenne így elnyerni a bűnbocsánatot, gúnyolódok önmagamon. De hiszen én nem követtem el bűnt, csak nem úgy viselkedtem, ahogy abban a pillanatban viselkedni kellett volna. Éspedig: vagy adnom kellett volna a kislánynak néhány dinárt, vagy szó nélkül továbbmennem. Így nem hogy nem kapott tőlem semmit, én vettem el tőle valamit.

*

Tavasz a télben, mondhatnám, ha nem lenne annyira banális. Pedig így igaz: az emberek zakóban, kigombolt ingnyakkal, hajadonfővel sétálnak az utcán. A tegnapelőtti kiadós hóesésnek még a nyomát is eltüntette a ráncszakadt húszfokos meleg, ami február elején eléggé szokatlan. A cinkék úgy pittyegnek, mintha már is itt lenne a tavasz. A vadgerlék szerelmes hangjukkal a párukat hívogatják. Egy japánbirs-bokor ágai piros virágrügyekkel rakódtak meg, az utca végén egy szomorúfűzfá sárga haját lengeti a langyos szél.

És nemcsak a fa előtt állok meg, hanem a „nyelvi játékot” önkéntelenül fölkináló friss élmény előtt is. Ha akarom, a fűzfa lelógó, szíjas, vékony ágait nevezhetem a fa *hajának* is, hiszen ahogy leng a szélben, egy mesebeli leány fejdíszére (is) emlékeztethet, egy csodálatos sárga hajú leányra, talán épp a tavasz hírnöke leányára, de ha arra gondolok,

hogy ezeknek a finom, hosszú, fürtökben lecsüngő ágaknak ezúttal, ebben a vizet árasztó tavaszi szélben a *színe* állított meg, a *héjuk* színe, akkor arra az idegen testvéremre kell gondolnom, aki ezt a kacifántos magyar nyelvet szeretné elsajátítani, akinek tudni kell különbséget tenni a számára alig megkülönböztethető héja és haja szavunk között, meg hogy a héja, amiről beszélget az a két süket magyar, vajon a kenyér héja-e, avagy annak a madárnak a neve, amelynek sasszeme van, mégsem az. Nem baj, vigye kánya, csak lengedezzel nekünk még sokáig, te kedves, sárga hajú-héjú szomorúfűzfácska! Hirdesd a tavaszt a télben is.

*

Egy szép színes térképet jelentetett meg nemrég a Jó Pajtás, szűkebb pátriánkat ábrázolja Horgostól Kulpinóvóig s Fehértemplomtól Bezdánig, vagyis a Vajdaságot, amit néha Délvidékként is emlegetnek, de nem mindenütt és nem mindig logikusan, hiszen amiként az Árva Magula lábánál élő szlováknak nehezebbre esne, mert számára logikátlan, hogy hazájának a déli tartományait Felvidéknek nevezi, úgyszintén az Avara lejtőin élő szerbnek is hazája északi tartományát Délvidéknek. Egy tudatlan és tájékozatlan szalkszentmártoni illetőségű magyarnak viszont néha megbotlik a nyelve és vidékezik, sőt Dél- és Felvidékezik. Vele szemben a délvidéki magyar pártok, felszaporodhatnak akár húszra is, a nevük betűszavában egy istenért se vállalnák a nagy D betűt. Erről azonban itt most ne nyissunk vitát, nézzük inkább a Jó Pajtás által közreadott szép térképet. Sajnos, nem fért rá az összes délvidéki helységnév, mind a négyszázötvenhárom, csupán a jelentősebbek, mint amilyen Zombor a nagyobbak közül, vagy Bajsa a kisebbek közül, de már az olyan aprócskákat, mint amilyen Káptalanfalva vagy Kanizsamostonor, amilyenekből a legtöbb van, nem szoríthatták volna rá. A térkép hátlapján azonban mind a négyszázötvenháromnak a neve megtalálható, magyarul is azok, amelyeknek volt vagy van magyar nevük. De azért el tudom képzelni azt a törökfalusi, nagyszeredi, homokszili, dreai, nezsényi, temesszöllősi, kiskéri, töröktopolyai, szépligeti kisdiákot, aki hiába keresi imádott szülőfalujának a helyét és a nevét a szóban forgó térképen, hogy emiatt egy icipicit elszorul a szíve s kisebbnek érzi magát a mákszemnél is. Ha túljut a negyedik osztályon s bekerül valamelyik „térképes” helységbe ötödik osztályosként, talán még a társai gúnyoló-

dását is el kell viselnie amiatt, hogy az ő falucskája nem „térképes”, talán nincs is olyan település, ahonnan jött, mert ha volna, ott lenne a térképen. Ilyen háttérrel nem kell hát megtanulnia szegénykémnek azt az új keletű híres magyar mondást, miszerint merjünk kicsik lenni, ő tudja ezt származásánál fogva is. Hosszú évtizedeken át, tehát még mielőtt megszületett volna a jelenlegi egyik magyar miniszter, már erre próbáltak bennünket, délvidéki magyarokat rászorítani. Hogy a nevünk nem úgy íródik, ahogy a parókia nagykönyvében áll, hanem úgy, ahogy a falu- vagy a városháza nagykönyvében; meg Újvidék sincs többé, csak Novi Sad van s ez így van még a Novi Sad-i Rádió magyar nyelvű műsorában is és mindenütt a nagyvilágon Žitištétől Stražaiig. A Magyar Nemzeti Tanács döntése a helységnevek használatával kapcsolatban bátorítást és fogódzót ad azok számára, akik még hajlandók visszazokni a leszoktatottakra. Elég nehéz visszazokni rájuk. Vagy megtanulni azoknak, akiket a mesterségük is erre sarkall. Mondjuk az újságíróknak. Mindenekelőtt nekik. Akkor a cikkeikben, rádió- vagy tévériportjaikban következetesen Szurkost használnának a Srednji Salaš helyett, ha végre már szabadon vállalhatjuk nagykorúságunkat, az említett kormányfői figyelmeztetés ellenére is. A fentiekhez még csak annyit: jó nyolcvan esztendő után kiderült, hogy a Délvidék csaknem félezer helységének magyar neve is van, mert volt is, csak elfelejtődött, az emberekkel elfelejtették s ebből a szempontból is valakiket arra kárhoztattak, hogy nyelvük elszegényedjék, emlékezetük az övéikre elhomályosodjék, agyukból s végül a szívükből is kitörlődjék. Hiszen bizonyos szavainkat immár csak némely helységnevek őrzik, őrizték.

*

Két – úgy érzem – jelentős vers látott nyomdafestéket. Két klasszikus költőnk tollából vagy számítógépéből szinte egy időben két éldegelő folyóiratunkban, az *Aracsban* és a *Híd*ban. Két olyan vers, amelyet se látomásánál, se indulatánál fogva nemigen olvashattunk sem a jugoszláviai, sem a vajdasági magyar irodalom mögöttünk hagyott majd hatvan esztendejében; különösen nem sokat olvashattunk két klasszikus költőnk tollából. Ez a napokban megjelent két vers mindkét költőnk lelke legmélyéből szakadhatott, a keserűbb, az indulatosabb éppúgy, mint a másik, a szelídebb, amelyik szinte már fohásszá, imává magasztosul.

Érdekes, hogy Pap Józsefé az „áldott szent rom”-ról, Aracsról szóló a *Híd*ban, Ács Károlyé, a fájdalmasan gúnyolódó, a mikesi magányban született, az *Aracs* című folyóiratban. Ennél már csak az lett volna érdekesebb, ha mindkettő egyazon időben jelent volna meg mindkét folyóiratunkban vagy az egyikben, de együtt. Kíváncsi vagyok, „mindenre” odafigyelő ítéseink foglalkoznak-e a két költeménnyel, kifejtik-e belőlük azt, ami egyikben sincs véka alá rejtve, fel- vagy leértékelik-e, helyre rakják-e őket úgy a szerbiai mint a vajdasági magyar költészetben s ezen belül mind a két szerző opusában. Az én erőmből itt csak annyira futja, hogy megállapítsam: Költészetünkéből az elmúlt hatvan év alatt hiányoztak az effajta ihletésű versek. Legalábbis nekem. Meg talán azoknak, akik a költőktől elvárják, hogy helyettük is kimondják a kimondhatatlant. Azt, ami nagyon fáj. Vagy ami annyira szép, hogy belénkhasít. Hiszen egy mennyezet, tető nélküli romtemplom is lehet gyönyörű, sokat sejtető; egy „ég felé nyíló ablak”. Akár egy öreg csárda romjai, ha költő mutatja meg nekünk.

*

Az Európai Néppárt arra kéri az Európai Uniót, hogy fogadjon el nyilatkozatot a kommunista diktatúrák elítéléséről – olvasom az újságban. Az önkényuralmak volt vezetőit pedig arra szólítja fel, hogy tartózkodjanak bármiféle európai poszt betöltésétől.

Jóformán még meg se száradt a tinta a nyilatkozaton, máris jelentkezett egy aktuális érintett, aki merénylettel vádolta meg az Európai Néppártot. Bizonyára lesz még ilyen jelentkező, és pedig nemcsak a volt szocialista országokból, a volt felelősek soraiból, de nyugati és keleti értelmiségiek közül is, akik a szörnyű dráma után is szépíteni szeretnék azt, ami az úgynevezett reális szocializmus országaiiban történt. Vagy ha a szörnyűségeket tessék-lássék olykor akár fogcsikorgatva is, de elítélik, képtelenek kijózanodni hívóként vallott eszmerendszerükből, erős párthűséggel hordott ideológiájukból, amelynek a gyakorlatban való megvalósítása rövid idő, néhány évtized alatt nagyobb emberáldozatot követelt a világ minden eddigi gonosztetteinél. Bizony, még a fasizmus által elkövetett gonosztetteknél is. Ha pedig így igaz, mi vagy ki akadályozza meg, hogy a bolsevizmust, s annak „enyhébb” változatait is a fasizmussal együtt, mint önkényuralmi rendszert egyöntetűen elítélje

a világ? Lenin halálának nyolcvanadik évfordulóján a Vörös téren a volt diktátor piramisa előtt összegyűlt tömeg sarló-kalapácsos vörös zászlókat lengetett a hideg moszkvai szélben, ehhez hasonló kép Európa közepén, Berlinben, de horogkeresztes zászlókkal kétezer-négyben elképzelhetetlen. Miért? Ki meri állítani, hogy a Gulágok, Goli otokok, Recskék stb. több tízmillió áldozatot követelő gonosztett még csak párhuzamba se állítható az Auschwitzben elkövetett szörnyűségekkel? Avagy a Gulágokra borítsunk fátylat, Auschwitz viszont legyen örök mementó? Nem épp az efféle magatartás szüli meg az újabb borzalmakat? Csakugyan menthetetlen volna az emberiség? Ha igen, Krisztus el se jött volna közénk, nem áldozta volna föl érettünk magát. De eljött és föláldozta magát, mert erős volt a hite, hogy az ember megváltható. Megváltható a bűntől, a bűnétől. Hát ez, a huszadik század példája is mutatja, mind nehezebben működik. Igaz, volt rá példa, amikor a farkasok átváltoztak szelíd bárányokká. De csak külsőleg. A bundájuk. A hangjuk maradt. Itt-ott mintha kezdene újra felerősödni. Vért, mint a náci és a hozzájuk hasonlók mégse kíván a szóban forgó párt, csupán annyit, hogy tartózkodjanak hatalmi posztok betöltésétől az önkényuralmak volt vezetői, akik az istenüknél (a saját pártjuknál), a hazájuknál, a barátjuknál, de még a családjuknál is jobban imádtak.

*

Abban az órjító nyüzsgésben, amikor az egész város talpon van, amikor az emberek a dolguk után futkosva ellepik az utcákat és a tereket, amikor már úgy érzed, megfulladsz a hömpölygő emberáradatban, valaki, egy idős férfi arca fölbukkan a földalatti aluljáró sötét torkából, ahonnan egyébként vad buzgárként törtet fel a tömeg, mégis erre az egyetlen arca tapad a tekinteted, veled szembejön, de nem téged céloz meg, senkit se céloz meg, mert nincs is már semmiféle célja, tehetetlenül sodortatja magát az áradattal, talán nem is tudja, hogy hol jár, ezzel nem is törődik, mert már semmivel se törődik, mintha semmi se érdekelné többé, megtört, elveszett arcáról könny pereg. Sír. Itt be is fejeződik a történet, amit réges-régen hallottál vagy olvastad valahol. Egy világvárosban, ahol annyi ember zsúfolódott össze, ahány lakossal valaha egész földrészek se rendelkeztek, a déli órákban, az elviselhetetlen tolongásban, amikor és ahol mindenki elveszti a saját igazi arcát,

abban a szörnyűséges arctalan tömegben valakinek a tekintete ráhökken egy magános öregúr kisírt szemére, egy fáradt szempárra, valakire, aki, láthatóan a magányosság, a magáramaradottság, a kimozdíthatatlan árvaság súlyos terhét cipeli. És mégis teljesen egyedül. Mert valaki a roppant homoksvatagban észrevette azt a parányt, amiből a rengeteg összeáll. Egy csillámló homokszemet. Egyetlenegy a megszámlálhatatlan közül . . . Már lent volt a földalattiban, amikor a melléből egy fukar sóhaj szakadt fel. A részvétnek ez a visszafogott hangja csak nagy ritkán jut el hozzánk.